

Nr 1079

Av herr Hedlund m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 185, angående riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik m. m.

(Lika lydande med motion nr 870 i Första kammaren)

Strukturumvandlingen inom näringslivet har under de senaste årtiondena medfört en betydande befolkningsförskjutning inte endast mellan glesbygder och tätorter utan även mellan olika landsdelar. Några få tätortsområden, främst stockholmsregionen och vissa andra stora orter i mälardistriktet samt göteborgs- och malmöregionerna, har dragit till sig alltmera näringsliv och befolkning. Storstockholm har ökat till cirka 1,1 milj. invånare, dvs. till mer än sjundedelen av landets befolkning. Befolkningsströmmen har gått från främst Norrland, nordvästra Svealand och östra Götaland. Utvecklingen har medfört en hårt koncentrerad bebyggelse i stortätorterna och en långtgående befolkningsuttuning i stora delar av avflyttningsområdena.

Tillgängliga prognoser tyder på att befolkningsomflyttningen från områden med sysselsättnings svårigheter till de stora tätortsområdena kommer att fortsätta i oförminskad eller accelererad takt, om inte en aktiv lokaliseringspolitik insättes som motmedel. Fram till 1975 skulle stockholmsregionen få folkmängdsökning med 17 %, göteborgsregionen med 21 % och malmöregionen med 20 %. Storstockholm skulle 1970 ha cirka 1,25 milj. invånare och 1990 cirka 1,5 milj. Folkminskningen kan väntas fortgå framför allt i Norrland men även i vissa delar av östra Götaland.

Den politik, som regeringen fört för lösning av sysselsättningsproblemen i områden med brist på arbetstillfällen, har sedan slutet av 1950-talet varit, förutom beredskapsarbeten, i huvudsak rörelsefrämjande åtgärder för flyttning av arbetskraft till expansivområdena. För innevarande år räknar man med att cirka 20 000 arbetstagare skall kunna flyttas med hjälp av de rörlighetsfrämjande medlen. Denna politik har sålunda i hög grad påskyndat befolkningsomflyttningen från områden med sysselsättnings svårigheter till främst stortätortsregionerna.

Lokaliseringspolitiken har hittills i huvudsak varit inriktad på upplysnings- och rådgivningsverksamhet. De ekonomiska insatserna har varit betydande inom arbetsmarknadspolitiken, men inom lokaliseringspolitiken

Bihang till riksdagens protokoll 1964. 4 saml. Nr 1079

har de varit helt otillräckliga. Kreditstödet till hantverk och småindustri har visserligen varit av lokaliseringpolitisk betydelse, men först under år 1963 infördes ett direkt lokaliseringpolitiskt företagsstöd av större allmän vikt, då medgivande gavs dels att industribyggnader i lokaliseringpolitiskt syfte skulle få uppföras som statskommunala beredskapsarbeten, dels att avsättningar till investeringsfonder skulle få tas i anspråk likaledes i lokaliseringsfrämjande syfte.

Centerpartiet har under en lång följd av år krävt en aktiv lokaliseringspolitik, som kan stimulera till ökad företagsamhet och därmed ökad sysselsättning i de delar av landet, där man har brist på arbetstillfällen. Vår motivering härför har varit, att den pågående befolkningsomflyttningen från regionerna med undersysselsättning till stortätortsområdena dels rycker undan det nödvändiga underlaget för en tillfredsställande allmän och enskild service i avflyttningssområdena och dels i stortätorterna leder till en koncentration, som är socialt och ekonomiskt ofördelaktig.

Förslag till en aktiv lokaliseringspolitik lades 1963 fram av kommittén för näringslivets lokalisering (SOU 1963: 38). Enligt kommittén skall såväl lokaliseringsplaneringen som lokaliseringsrådgivningen förstärkas. Men framför allt är förslaget inriktat på ekonomiska insatser till stöd för näringslivet i områden med brist på arbetstillfällen.

Lokaliseringspolitikens målsättning och betingelser

En aktiv lokaliseringspolitik skall enligt kommittén för näringslivets lokalisering ha följande tre syften:

1. Att främja en sådan lokalisering av näringslivet, att landets tillgångar av produktionsfaktorer blir utnyttjade och fördelade på olika områden på ett sådant sätt att nationalinkomsten blir så stor som möjligt och att arbetskraften bereds full sysselsättning.
2. Att skapa en harmonisk samhällsmiljö, som så långt det är möjligt ger människorna — oberoende av var de måste bo för att fullgöra sin uppgift — en likvärdig standard i fråga om social och kulturell standard.
3. Att lokalisera näringslivet så, att rikets försvar underlättas.

I den nu föreliggande propositionen nr 185 har departementschefen angivit den lokaliseringpolitiska målsättningen enligt följande:

Enligt min mening bör lokaliseringpolitiken syfta till att främja en sådan lokalisering av näringslivet, att landets tillgångar av kapital och arbetskraft blir fullt utnyttjade och fördelade på ett sådant sätt att ett snabbt ekonomiskt framåtskridande främjas. Samhället bör emellertid också söka styra utvecklingen i sådana banor att det stigande välståndet fördelas på ett rättvist sätt och att människorna i olika delar av landet erbjuds en tillfredsställande social och kulturell service. De försvarspolitiska synpunkterna får heller inte förbises vid lokaliseringspolitiska avgöranden. Slutligen bör betonas att samhället har ett ansvar för att strukturomvandlingen och den ekonomiska expansionen sker i sådana former och i sådan takt att de enskilda individernas trygghet värnas. Det finns därför starka sociala och mänskliga skäl för samhället att vidtaga åtgärder som modifierar verkningarna av omvandlingsprocessen.

Målsättningen i propositionen är sålunda en annan än som angavs av kommittén för näringslivets lokalisering. Avvikelsen framträder mera markerat i fråga om den näringsgeografiska strukturen.

Enligt kommittén för näringslivets lokalisering borde man söka undvika en stark koncentration av befolkningen till storstäderna. I inrikesdepartementets promemoria den 12 augusti 1964 beträffande lokaliseringspolitikens angavs den härifrån avvikande uppfattningen, att de lokaliseringspolitiska åtgärderna främst borde inriktas på de större tätortsbildningarna, som uppfyller förutsättningarna för en industriell lokalisering. En viss korrigering av promemorians inriktning härvidlag torde kunna utläsas i propositionen. Enligt departementschefen skall nu inte endast sådana företagslokaliseringar som sker till större tätorter kunna bli föremål för stöd.

Samhället skall enligt propositionen främja utbyggnaden av näringslivet i sådana orter i avfolknings- och glesbygdslänen som kan fungera som kommersiella och kulturella centra för befolkningen såväl i tätorter som på den kringliggande egentliga landsbygden. Vilka lokaliseringsorter som härmed avses är inte närmare preciserat. Departementschefen medger att en spridning av arbetsplatser och bosättning med nuvarande kommunikationsmöjligheter ofta kan vara både möjlig och lämplig inom regionerna. Vad som bör krävas är, framhåller han, att själva tätorten jämte kringliggande bygd utgör ett näringsgeografiskt område, som har tillräckligt befolkningsunderlag för en rimlig servicestandard. Kommunblocken skall enligt propositionen bli de minsta regionala enheter, som lokaliseringsorgan bör arbeta med vid utredningar och bedömningar rörande behov av stödåtgärder. Men inte ens alla kommunblockscentra skall godtas som lokaliseringsorter. Stor försiktighet bör enligt departementschefen iakttas med att genom lokaliseringsstöd stimulera företag att etablera sig på små centralorter i svaga kommunblock. Det skall vidare uppmärksammas, att departementschefen ställer sig anmärkningsvärt tveksam till möjligheten av att enligt kommittén för näringslivets lokalisering genom lokaliseringspolitiska stödåtgärder komplettera ensidiga mindre industriorter med annan industri. Kommitténs förslag om lokaliseringspolitiska åtgärder för stöd åt orter med stor andel sysselsatta inom jord- och skogsbruk liksom åt orter med ringa sysselsättningsmöjligheter för kvinnor har inte ens upptagits till diskussion i propositionen.

Det anförda ger vid handen, att departementschefen avser att i huvudsak begränsa lokaliseringsåtgärderna till orter av redan relativt hög storleksgrad. I andra formuleringar i propositionen ligger denna inriktning mera öppen. Det heter exempelvis, att stödåtgärderna skall koncentreras till färre orter. Vidare framgår, att departementschefen inte har till syfte att söka stoppa den befolkningsomflyttning, som försiggår mellan regionerna. Det framhålles, att koncentrationen till storstadsområdena och landets övriga expansiva områden inte bör gå så snabbt, att uppenbara risker föreligger för en eftersläpning i utbyggnaden av bostäder, kommunikationer och andra

serviceanordningar. Syftet skall vara, heter det, att underlätta de enskilda människornas anpassning till strukturomvandlingen. Propositionen avser sålunda endast att bromsa takten i koncentrationen till storstadsområdena och övriga expansiva områden. Lokaliseringspolitiken skall enligt propositionen uppenbarligen inriktas på ett i hög grad koncentrerat och centraliserat näringsliv och samhälle.

Den huvudinriktning, som sålunda kännetecknar propositionen, avviker emellertid inte endast från kommitténs för näringslivets lokalisering förslag utan även från den målsättning, som hittills angivits för lokaliseringspolitiken. I den lokaliseringspolitiska proposition år 1952, som ligger till grund för den nuvarande försöksverksamheten, framhölls exempelvis att särskild uppmärksamhet borde ägnas utflyttningen från de landsdelar, som hade en relativt stor befolkning. Departementschefen underströk, att Storstockholms tillväxt innebar allvarliga problem. Propositionen år 1956 i samband med förlängningen av byggnadstillståndslagen gav ännu kraftigare uttryck åt dessa farhågor. Departementschefen framhöll, att storstädernas starka dragningskraft med åtföljande starka tillströmning av arbetskraft hade medfört svårigheter och torde i framtiden komma att skapa än större problem, om ingenting gjordes för att påverka utvecklingen. Man borde söka skapa förutsättningar för en bättre befolkningsbalans mellan tätorterna och den egentliga landsbygden genom att befolkningen i större utsträckning än annars bereddes möjligheter att bo kvar på landsbygden och ha sitt arbete i närliggande tätorter. Det framhölls som angeläget att vidta åtgärder för att hejda den ytterligare tillväxten av främst de största tätorterna.

Det torde kunna konstateras, att lokaliseringsverksamheten hittills varit i god överensstämmelse med riktlinjerna från åren 1952 och 1956. Det gäller i stor utsträckning om kreditstödet till hantverk och småindustri. Av en av kommittén för näringslivets lokalisering redovisad undersökning rörande den industriella ny- och omlokaliseringen under åren 1946—1961 framgår, att beträffande produktionsenheter med minst 25 anställda 134 arbetsställen med över 17 000 anställda flyttats från de tre storstadsområdena under det att samtidigt 147 arbetsställen med drygt 9 000 anställda nyetablerats i de nämnda områdena. Även det i fjol införda investeringsstödet till industrilokaler, som uppföres som statskommunala beredskapsarbeten, har i huvudsak varit inriktat på s. k. B- och C-orter samt andra mindre orter.

Den sistnämnda inställningen måste riksdagen också sägas ha givit uttryck åt, när den år 1959 begärde utredning om näringslivets lokalisering. I bankoutskottets yttrande över de då förevarande motionerna framhölls, att syftet borde vara att få till stånd en lämplig differentiering av näringslivet och en spridning av företagsamheten. De direktiv, som regeringen gav åt kommittén för näringslivets lokalisering, var också i överensstäm-

nelse härmed. De dominerande problemen är självfallet, hette det, utflyttningen från landsbygden och storstädernas tillväxt. I många regioner fanns enligt direktiven ett utpräglat behov av ett mera differentierat näringsliv för att området skulle bli mindre konjunkturkänsligt, för att såväl kvinnor som män skulle få arbete och för att ungdomarna skulle få vidgade möjligheter i sitt yrkesval.

Huvudinriktningen i propositionen med ett passivt eller aktivt godtagande av ett i hög grad centraliserat näringsliv och samhälle avviker sålunda från de riktlinjer, som hittills gällt för lokaliseringsverksamheten, däribland även direktiven för den utredning, som ligger till grund för propositionen. Någon motivering för denna ändring i inriktningen har inte angivits i propositionen. Man kan emellertid förmoda, att anledningen är att söka i en uppfattning att ett snabbt ekonomiskt framåtskridande skulle nödvändiggöra ett i hög grad koncentrerat och centraliserat näringsliv och att endast ett sådant näringsliv skulle motsvara det moderna samhällets krav. En sådan uppfattning har emellertid inte stöd i utförda undersökningar eller utredningar.

Av de undersökningar, som kommittén för näringslivets lokalisering har redovisat, har framgått, att omkring en tredjedel av arbetsställena i industristatistiken med omkring hälften av antalet industrianställda torde kunna betecknas som rörliga eller obundna från transportkostnadssynpunkt. Enligt kommitténs uppfattning är ett stort antal orter inom riket likvärdiga eller i det närmaste likvärdiga från transportkostnadssynpunkt. De regionala skillnaderna i arbetskraftskostnader är av större betydelse. Om ett flertal orter är likvärdiga lokaliseringsalternativ från transport- och lönekostnadssynpunkt kan möjligheten att reducera etableringskostnaderna exempelvis genom låga byggnadskostnader eller tillgängliga industrilokaler och framför allt tillgången på arbetskraft avgöra valet av lokaliseringsort. Tillgången på enskild och allmän service, särskilt goda kommunikationer, har därjämte enligt kommitténs bedömning stor betydelse.

Utgår man från att även en relativt liten tätort har en tillfredsställande serviceutrustning, bör den alltså inte förutsättas ha sämre företagsekonomiska lokaliseringsbetingelser än en storstad eller annan större tätort. Lokalisering i en större tätort torde i allmänhet medföra de högre etablerings- och arbetskraftskostnaderna. Enligt undersökningar, som kommittén för näringslivets lokalisering redovisat, är arbetskraftens rörlighet och frånvarofrekvens högre i storstadsregioner och andra arbetskraftsbristområden, vilket ökar företagets kostnader.

Den industriella ny- och omlokaliseringen under åren 1946—1961 skedde såsom kommittén för näringslivets lokalisering redovisat i stor utsträckning till relativt små tätorter. Sålunda återfinns drygt 40 % av antalet anläggningar med en tredjedel av antalet anställda i orter med mindre än 5 000 invånare. För de relativt små tätorternas möjligheter som lokalise-

ringsorter talar också det förhållandet, att den procentuellt starkaste ökningen av den sammanlagda folkmängden i tätorter av olika storlek mellan åren 1950 och 1960 förelåg i tätorterna med 2 000—20 000 invånare, särskilt i industriorterna.

Företagsekonomiskt bör det alltså vara goda lokaliseringsbetingelser även i relativt små tätorter. För den samhällsekonomiska bedömningen finns det inte någon undersökning om huruvida någon viss tätortsstorlek generellt kan sägas ge de bästa lokaliseringsförutsättningarna. För det särskilda fallet står det emellertid klart, att samhällsekonomiska fördelar kan vinnas, om lokalisering sker till ort med outnyttjad samhällelig kapitalutrustning. Detta torde i stor utsträckning gälla för de relativt små tätorterna. En lokalisering till en större tätort torde oftast nödvändiggöra mycket betydande samhällsinvesteringar. Därutöver torde kunna sägas, att stora tätortsbildningar sannolikt inte medger, att de produktiva resurserna utnyttjas på bästa möjliga sätt. Detta påtalades f. ö. i den förutnämnda propositionen år 1956, där departementschefen uttalade, att allt tydde på att vissa tätortsområden i vårt land nått en sådan storleksordning, att risk förefanns för uppkomsten av sådana desorganisationsföreteelser, som kunde leda till ett mindre effektivt utnyttjande av våra totala produktiva resurser.

Kommittén för näringslivets lokalisering har konstaterat, att lokaliseringens politiska åtgärder ej sällan kan vara att föredra för att effektivt utnyttja tillgängliga arbetskraftsresurser. En folkminskning, som drabbar en mindre tätort, kan medföra att befintlig servicekapacitet blir undernyttjad och att upprätthållande av socialt önskvärd service blir mycket dyrbar. Ofta kan arbetskraften visa sig vara mycket trögrörslig. Lokaliseringsåtgärderna kan då, framhöll kommittén, på längre sikt vara en effektiv och varaktig lösning av sysselsättningsproblemet. Till ungefär samma uppfattning kom f. ö. även 1947 års utredning angående näringslivets lokalisering, då den framhöll, att lokaliseringens politiska åtgärder sannolikt kan reducera samhällets totala investeringskostnader, sänka transport- och produktionskostnaderna samt medverka till att eljest utnyttjade arbetskraftsresurser tas i anspråk.

I den förevarande propositionen tas de ekonomiska problemen inte upp till närmare diskussion. Där hävdas endast, att aktiva lokaliseringsåtgärder från statens sida också kan vara samhällsekonomiskt motiverade i de orter, där en rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik av olika skäl inte kan lösa sysselsättningsfrågorna, eftersom arbetskraften då endast genom lokaliseringens politiken kan utnyttjas på ett produktivt sätt.

Enligt kommittén för näringslivets lokalisering skall ett av de tre huvudsyftena för en aktiv lokaliseringens politiken vara att skapa en harmonisk samhällsmiljö. I den målsättning, som departementschefen angivit i propositionen, synes detta syfte ha tilldelats en underordnad roll i lokaliseringens politiken. Drives kravet på ekonomiskt framåtskridande på sådant sätt, att

kravet på en harmonisk samhällsmiljö allvarligt eftersättes, torde den ekonomiska effektiviteten inte bli den avsedda. Ett starkt koncentrerat och centraliserat näringsliv torde inte ge de bästa förutsättningarna för en harmonisk samhällsmiljö. Det är enligt vår mening angeläget att en riktig avvägning träffas mellan kravet på ekonomisk effektivitet och kravet på en harmonisk samhällsmiljö.

Det tredje lokaliseringpolitiska huvudsyftet är enligt kommittén för näringslivets lokalisering att lokalisera näringslivet så, att rikets försvar underlättas. I departementschefens uttalande säges endast, att de försvarspolitiska synpunkterna inte får förbises vid lokaliseringpolitiska avgöranden. Kommittén för näringslivets lokalisering har liksom 1947 års lokaliseringsutredning påtalat nackdelarna från försvarssynpunkt av en stark koncentration av krigsviktiga anläggningar och befolkning till storstadsområden och andra större städer liksom av befolkningsutglesning i stora landsdelar. Den koncentration av befolkning och näringsliv till de större tätorterna, som skett under efterkrigstiden, har från försvarssynpunkt inneburit en mycket ogynnsam utveckling, konstaterar kommittén för näringslivets lokalisering. En ytterligare centralisering av näringslivet till stora tätorter måste alltså ur försvarssynpunkt betecknas som allvarlig.

Propositionens huvudinriktning på ett i hög grad centraliserat och koncentrerat näringsliv och samhälle saknar enligt vår mening bärande motivering. Denna målsättning kan inte accepteras. Enligt vår mening bör eftersträvas en såväl socialt som ekonomiskt riktig spridning av näringsliv och bebyggelse över hela landet. Näringslivet bör vara decentraliserat så långt de företags- och samhällsekonomiska möjligheterna kan bedömas medge.

Vår motivering härför baserar sig på förhållandena i såväl glesbygden som de större tätorterna. Den pågående folkutflyttningen från landsbygden och de mindre tätorterna rycker undan det nödvändiga underlaget för en tillfredsställande allmän och enskild service för den kvarstannande befolkningen. En folkuttunnad bygd ger inte heller en miljö med goda förutsättningar för människornas trivsel. Det synes oss angeläget, att den service, som numera måste betraktas som nödvändig för hela vårt folk, i så stor utsträckning som möjligt baseras på serviceorter, som bäres upp av ett livskraftigt näringsliv.

För de stora städerna medför ytterligare befolkningskoncentration svåra problem. Det mest uppmärksammade är bostadsbristen, som visserligen bör kunna bedömas som övergående. Det måste dock anses vara ett väsentligt intresse, att man genom en aktiv lokaliseringspolitik, som stimulerar företagsamheten och därmed även bosättningen i mindre tätorter, kan lätta trycket på bostadsmarknaden i de stora tätorterna. De problem, som trafikapparaten medför i stora tätortskoncentrationer, torde bli svårbemästrade även på längre sikt. Det torde inte heller kunna bestridas, att storstädernas

bomiljö inte är den mest tillfredsställande för människorna. Stress och ökade sociala problem, inte minst svårigheter för ungdomen att anpassa sig till samhällsgemenskapen, hör framför allt storstaden till. Frågan om hur en mera harmonisk samhällsmiljö skall kunna skapas för storstadsbefolkningen är enligt vår mening angelägen.

Kommittén för näringslivets lokalisering har framhållit, att en splittring av näringslivet på alltför många och små orter bör undvikas. Vi delar givetvis denna uppfattning. Föreliggande utredningsmaterial säger emellertid, att goda lokaliseringsbetingelser finns även i orter av mindre storlek än som uppenbarligen avses i propositionen. En lokaliseringpolitisk inriktning på relativt små tätorter är enligt vår mening motiverad inte endast av miljöpolitiska skäl utan även av ekonomiska. Det måste på sikt anses samhälls-ekonomiskt riktigt, att den nödvändiga serviceutrustningen i så stora delar av landet som möjligt baseras främst på ett i orten och bygden livskraftigt näringsliv. Från ekonomiska synpunkter är det också anledning att uppmärksamma angelägenheten av att mindre tätorter med ensidigt näringsliv genom en aktiv lokaliseringspolitik beredes möjligheter till komplettering med ny industriell verksamhet. Särskilt gäller detta orter, som har brist på sysselsättning för kvinnor. Den kvinnliga arbetskraft, som är bunden vid familjen, kan i stort sett inte flytta till annan ort. Denna arbetskraftsreserv kan sålunda tillgodogöras endast genom företagslokalisering på respektive ort. Då vi för den överskådliga framtiden måste räkna med brist på arbetskraft, är det givetvis angeläget att denna fråga uppmärksammas. Tillgången på arbetskraft har ju över huvud taget oftast visat sig vara den verkligaste lokaliseringsfaktorn.

Enligt vår mening bör målsättningen för en aktiv lokaliseringspolitik vara att skapa och upprätthålla ett nät av livskraftiga tätorter över hela landet och att tätheten i förekomsten av orter, som kan bedömas som livsdugliga, kan variera väsentligt. Några mera generella regler för en sådan tätortsbedömning torde icke böra preciseras. Målsättningen är sålunda mera frågan om en inriktning att så långt det är ekonomiskt möjligt skapa ett decentraliserat näringsliv och samhälle. Det måste emellertid understrykas, att kommunblockscentra generellt bör godtas som lokaliseringsorter. Kommunblocken skall enligt 1962 års riksdagsbeslut vara näringsgeografiska enheter med hänsyn till lokaliseringen av företag, bostäder och olika serviceanordningar.

Enligt propositionen skall de problem som är förknippade med storstadsområdenas tillväxt undersökas till ledning för lokaliseringspolitikens fortsatta utformning. Den aviserade undersökningen bör enligt vår mening få ett vidare syfte. Det bör vara möjligt att genom en sådan undersökning skapa en säkrare bild av vilken typ av näringslivslokalisering, som från såväl ekonomiska som miljöpolitiska synpunkter kan bedömas vara den lämpligaste för vårt land. I sammanhanget bör även mera exakt kunna

bedömas hur rörlighetsfrämjande åtgärder och en aktiv lokaliseringsspolitik samhällsekonomiskt förhåller sig till varandra. En sådan undersökning bör kunna tjäna till viss ledning för såväl lokaliseringsspolitiken som arbetsmarknadsspolitiken.

Lokaliseringsspolitik och arbetsmarknadsspolitik

Departementschefen understryker i propositionen det samband som enligt hans uppfattning råder mellan rörelsestimulerande medel inom arbetsmarknadsspolitiken och åtgärder i lokaliseringsshänseende. De kan både användas alternativt och komplettera varandra.

Den avvägning, som departementschefen gör mellan de båda åtgärdsområdena, kan vi dock inte acceptera. Uttrycket att lokaliseringsspolitiska åtgärder kan vara också samhällsekonomiskt motiverade endast i orter, där en rörlighetsstimulerande arbetsmarknadsspolitik av olika skäl inte kan lösa sysselsättningsfrågorna, säger att departementschefen fäster väsentligt större vikt vid den rörlighetsstimulerande politiken än vid lokaliseringsspolitiken. Detta stämmer givetvis också med propositionens inriktning på ett i hög grad koncentrerat och centraliserat näringsliv.

Med vår inriktning på ett så långt möjligt decentraliserat näringsliv och vår målsättning på en lokaliseringsspolitik, som kan skapa och upprätthålla ett nät av livskraftiga tätorter över hela landet, är det vår uppfattning, att en aktiv lokaliseringsspolitik i första hand skall utnyttjas i de sysselsättningsvaga områdena. Först om och i den mån lokaliseringsspolitiska åtgärder inte bedömes ekonomiskt möjliga för orten, bör rörlighetsstimulerande åtgärder tillgripas och då i första hand inriktas på rörlighet inom regionen.

Planerings- och rådgivningsverksamhet

Lokaliseringsplaneringen skall enligt propositionen förstärkas. Härvid fäster vi särskilt avseende vid att det lokaliseringsspolitiska organet ges förbättrade möjligheter att få de lokaliseringsspolitiska synpunkterna beaktade i samband med ämbetsverkens och dem underställda organs planering.

En Orts naturliga förutsättningar för företagslokalisering är till mycket stor del beroende på dess tillgång till bostäder, skolor, sjukhus, kommunikationer och andra serviceanordningar. Vår målsättning på ett nät av livskraftiga tätorter över hela landet ställer ökade krav på en upprustning av den samhälleliga serviceutrustningen. Det är anledning att understryka angelägenheten av att kommunblockscentra såsom förutsattes vid riksdagsbeslutet 1962 får utvecklas till för näringsliv och befolkning välutrustade serviceorter.

Särskild vikt bör tillmätas kommunikationerna. Förbättrade kommunikationer, som förkortar tidsavståndet, ökar konkurrensmöjligheterna för industriföretag i mera avsides belägna delar. Främst bör strävandena

härvid inriktas på förbättrade väg- och flygförbindelser. Men även kanalförbindelser, som öppnar de stora mellansvenska sjöarna för djupgående fartyg, är av vikt i sammanhanget.

Förslagen i propositionen till förstärkt upplysnings- och rådgivningsverksamhet liksom till ökad lokaliseringpolitisk forskning möter ingen särskild erinran från vår sida.

Det statliga företagsstödet

En aktiv lokaliseringpolitik måste nu i första hand baseras på förstärkta ekonomiska insatser. Kommittén för näringslivets lokalisering föreslog införande av ett lokaliseringpolitiskt företagsstöd, omfattande investeringsbidrag, kreditstöd, utbildningsbidrag samt flyttningsbidrag till yrkesskicklig arbetskraft. Stödet skulle vara en initialinsats, d. v. s. en hjälp till självhjälp för företagen, och skulle till en början avse en försökstid av fem år.

Stödåtgärderna skulle enligt kommittén differentieras med hänsyn till näringslivets nuvarande sammansättning samt sysselsättnings- och inkomstförhållandena i olika regioner. Till grund för differentieringen uppställde kommittén vissa kriterier dels för områden, där långtgående stödåtgärder ansågs påkallade, s. k. utvecklingsområden, dels för områden där stödåtgärder av mera begränsad natur befanns till fyllest, s. k. stödområden. Utvecklingsområden skulle enligt kriterierna bli främst Norrlands inland och delar av västra Svealand samt i viss utsträckning också områden i östra Götaland. Lokaliseringsorganet skulle vid handläggningen av stödåtgärderna eftersträva en lokalisering till orter, som är betydelsefulla från servicesynpunkt.

I propositionen godtas som stödformer investeringsbidrag och lån samt utbildningsbidrag och med viss begränsning även rörlighetsfrämjande bidrag. Statliga kreditgarantier finner sig departementschefen inte böra införa i det nya lokaliseringstödet. Utbildningsbidragets utformning har i avvaktan på arbetsmarknadsutredningens förslag inte närmare preciserats. I likhet med kommittén för näringslivets lokalisering förordar departementschefen att företagsstödet prövas under en försökstid av fem år.

Som motivering till att kreditgarantierna inte godtagits som stödform anför departementschefen, att stödsystemet i möjligaste mån bör kunna fungera oberoende av allmänna konjunkturer och förhållandena på kapitalmarknaden. Även enligt vår mening är det från dessa synpunkter fördelaktigt, att företagsstödet i huvudsak bygger på statliga lån och bidrag. Andra skäl kunde motivera att stödet kompletteras med kreditgarantier.

Den stora avvikelserna i propositionen från kommittéförslaget är att kriterierna för en differentiering av stödet på utvecklingsområden och allmänna stödområden helt avvisats. Departementschefen föreslår i stället, att det statliga ekonomiska stödet i första hand skall inriktas på samma område som det, där investeringsfonderna f. n. kan tas i anspråk i lokaliseringssyfte,

d. v. s. de fyra nordligaste länen samt Hälsingland, norra delen av Kopparbergs län, nordvästra Värmland, Dalsland och norra Bohuslän. Området betecknas som norra stödområdet. Därutöver skall lokaliseringsspolitiskt stöd i särskilda fall kunna lämnas i övriga delar av landet, främst för att stimulera till etablering av ny företagsamhet i orter, där goda industriella förutsättningar föreligger och där omställningsproblem aktualiseras på grund av industrinedläggelse i samband med omfattande branschrationalisering eller av liknande mera krisartade orsaker.

Kriterierna har sålunda i propositionen ersatts med en geografisk avgränsning. Några bestämda krav på storlek eller karaktär hos de orter eller regioner, där stödåtgärder skall vidtas, har departementschefen inte uppställt. Vad som bör krävas, framhålles det, är att själva tätorten jämte kringliggande bygd utgör ett näringsgeografiskt område, som har tillräckligt befolkningsunderlag för att en rimlig servicestandard skall kunna upprätthållas. Inte ens alla kommunblockscentra kan emellertid enligt departementschefens mening komma i fråga för det direkta ekonomiska stödet inom stödområdet. Det skall ankomma på de regionala och centrala lokaliseringsorganen att ta ställning till på vilka platser åtgärder bör ifrågakomma för att stimulera till ny eller utvidgad företagsamhet. De närmare riktlinjerna skall uppenbarligen dragas upp av den lokaliseringsberedning, som enligt propositionen skall inrättas inom inrikesdepartementet.

Propositionen innebär sålunda i nämnda avseende en betydande maktkoncentration till regeringen och dess organ, som skulle få avgöra den lokaliseringsspolitiska inriktningen utan att riksdagen fått uttala sig om de närmare riktlinjerna för densamma. Den av oss förordade målsättningen, att lokaliseringsspolitiken skall vara inriktad på att skapa och upprätthålla ett nät av livskraftiga tätorter över hela landet, ger dock en riktlinje för den lokaliseringsspolitiska tillämpningen. Därutöver bör riksdagen enligt vår mening uttala, att samtliga kommunblockscentra och till karaktär och funktion motsvarande tätorter bör kunna komma i fråga som orter för det direkta ekonomiska stödet. Över huvud taget bör inte en företagare inom stödområdet vägras det direkta ekonomiska stödet, såvida inte lokaliseringen till den valda orten uppenbarligen måste bedömas sakna de nödvändiga företagsekonomiska förutsättningarna. Av största vikt är det enligt vår mening, att fördelningen av företagsstödet sker i överensstämmelse med den bedömning, som företrädes av den kommunala och regionala representationen. Det föreslagna planeringsrådet vid länsstyrelsen bör, om det får den erforderliga anknytningen till den kommunala representationen, vara den härför lämpliga instansen. Riksdagen bör uttala, att planeringsrådets bedömning av vilka orter eller områden som skall komma i fråga för det statliga företagsstödet bör tillmätas avgörande vikt.

Den geografiska avgränsning, som departementschefen föreslår för de mera aktiva lokaliseringsspolitiska insatserna, innebär totalt en vidgning

av området i förhållande till kommittéförslaget. I stort sett hela Norrland kommer innanför stödområdet. Enligt vår mening är det angeläget, att de delar av landet, som betecknas som norra stödområdet, blir föremål för en aktiv lokaliseringsspolitik. Avgränsningen i propositionen medför emellertid att andra delar av landet, som enligt kommittéförslaget skulle ha kommit i fråga för mera långtgående ekonomiska insatser, ställs utanför och endast i särskilda fall kan få del av ett företagsstöd. Det gäller främst de områden i östra Götaland, som under en följd av år haft betydande sysselsättningsvärigheter. Härmed avser vi såväl Gotland och Öland som vissa delar av fastlandet. Föreliggande prognoser pekar på minskande folkmängd för dessa områden. Det synes oss därför nödvändigt, att det statliga ekonomiska stödet i lokaliseringssyfte inriktas på de sysselsättningsvaga områdena i östra Götaland enligt samma grunder som skall gälla för norra stödområdet. Förslag till geografisk avgränsning för ett sådant östligt stödområde bör skyndsamt upprättas, förslagsvis av det centrala lokaliseringsorganet efter samråd med de regionala instanserna.

De villkor och grunder i övrigt, som departementschefen föreslår för investeringsbidragen och de nya statliga lånen, är i stort sett i överensstämmelse med vad kommittén för näringslivets lokalisering förordat. Bidragen och lånen skall kunna utgå vid ny-, om- och tillbyggnad av industri- anläggning och turistanläggning. Några remissinstanser har ifrågasatt om inte stödet också bör kunna utgå till handeln och andra servicenäringar. Vissa skäl talar givetvis för en sådan utvidgning. Frågan bör kunna prövas i senare sammanhang, därest erfarenheterna så motiverar.

Enligt propositionen skall anstånd med amortering av lån få medges under högst tre år. Kommittén för näringslivets lokalisering ansåg, att amorteringsfrihet borde kunna ifrågakomma under relativt lång tid, dock för högst 10 år. Enligt vår mening bör möjligheterna till amorteringsfrihet utformas i överensstämmelse med vad kommittén förordat.

I propositionen föreslås vidare, att det nuvarande kreditstödet till hantverk och småindustri inte längre skall primärt tjäna något lokaliseringssyfte. Detta stöd, som utgår via företagareföreningarna och kommerskollegium, har varit av förhållandevis stor lokaliseringsspolitisk betydelse. För den framtida lokaliseringsverksamheten blir, såsom kommittén för näringslivets lokalisering understrukt, samarbetet mellan företagareföreningarna och de regionala lokaliseringsorganen av särskild betydelse. Kommittén har bl. a. framhållit, att företagareföreningarna bör samråda med de regionala lokaliseringsorganen för att de lokaliseringsspolitiska synpunkterna skall vinna tillräckligt beaktande i samband med den kreditstödande verksamheten till hantverk och småindustri. Det är enligt vår mening angeläget att det statliga kreditstödet till hantverk och småindustri i samma utsträckning som tidigare bibehålles vid det lokaliseringsspolitiska syftet.

För den aktuella försöksperioden på fem år föreslår departementschefen

ekonomiska insatser i form av investeringsbidrag och lån på sammanlagt 800 milj. kr., varav 300 milj. kr. i bidrag och 500 milj. kr. i låneanslag. Per år skulle alltså investeringsbidraget utgöra 60 milj. kr. och låneanslaget 100 milj. kr. Samtidigt innebär emellertid propositionen inte endast att det nuvarande kreditstödet till hantverk och småindustri, såsom framhållits, skall lyftas bort från det lokaliseringpolitiska syftet, utan även att investeringsfondsavsättningar i fortsättningen inte skall få användas i lokaliseringpolitiskt syfte. Vidare har departementschefen i stort sett avvisat kommittéförslaget om särskilda åtgärder främst för Norrland. Det aktiva lokaliseringsstöd, som föreslås i propositionen, måste från dessa utgångspunkter bedömas som otillräckligt i jämförelse med såväl det nu utgående stödet som vad kommittén för näringslivets lokalisering förordat.

Enligt vår mening bör kreditstödet till hantverk och småindustri bibehållas vid det lokaliseringpolitiska syftet, såsom vi ovan förordat. Vi anser också, att investeringsfonderna, såsom vi i det följande skall precisera, tills vidare bör få användas lokaliseringpolitiskt. Av de särskilda åtgärderna för det norrländska näringslivet fäster vi särskild vikt vid önskemålet om sänkta elkrafts- samt bensin- och oljepriser. Då det f. n. synes svårt att få fram möjliga lösningar härav, bör i stället hänsyn till dessa önskemål tas vid fastställande av det direkta företagsstödet omfattning.

Medelsbehovet i fråga om det statliga företagsstödet under de fem åren bör givetvis anses beroende av de erfarenheter som verksamheten ger. I nuvarande sammanhang torde därför endast behovet för det första verksamhetsåret böra bedömas. Beträffande investeringsbidraget skall framhållas, att arbetsmarknadsstyrelsen nyligen begärt att anslaget till uppförande av industribyggnader, vilket skall ersättas av investeringsbidraget, för innevarande budgetår skall höjas från 50 till 60 milj. kr. En anslagsförstärkning upp till 75 milj. kr. skulle enligt arbetsmarknadsstyrelsen behövas. Med hänsyn härtill och till att vi i förhållande till förslaget i propositionen förordat utvidgning av stödområdet finner vi det nödvändigt, att investeringsbidraget det första verksamhetsåret uppföres med 100 milj. kr. Låneanslaget bör enligt departementschefens förslag uppföras med 100 milj. kr., men samtidigt bör statliga kreditgarantier medges inom en ram av 50 milj. kr.

Beträffande ett lokaliseringpolitiskt utbildningsbidrag vill vi särskilt understryka angelägenheten av att sådant bidrag kan utgå även till kurser för företagare eller personer som avser att etablera sig som företagare.

Till ett rörlighetsfrämjande bidrag för flyttning av yrkesskicklig arbetskraft till stödområde har i propositionen tagits en restriktiv hållning. Sådana bidrag bör enligt departementschefen kunna ifrågakomma endast i sådana fall där initiativet till förflyttningen tas av den enskilde arbetstagaren. Vidare skulle det begränsas till respennings- och familjebidrag. Enligt vår mening bör flyttningsbidrag utgå i de fall då den nya anställ-

ningen ordnats antingen på initiativ av den enskilde arbetstagaren eller genom den reguljära arbetsförmedlingen. Det bör även innefatta ersättning för flyttningskostnaderna.

Beskattningen och lokaliseringspolitiken

Enligt propositionen skall såsom framhållits investeringsfondernas användning i lokaliseringspolitiskt syfte upphöra, när det statliga företagsstödet träder i kraft.

Kommittén för näringslivets lokalisering har förordat, att investeringsfonderna tills vidare skall få användas lokaliseringspolitiskt. På längre sikt har kommittén funnit investeringsfonderna mindre lämpliga i det lokaliseringspolitiska syftet och i stället förordat särskild rätt till initialavskrivning som lokaliseringspolitiskt medel.

Skatteinstrumentet har i andra länder visat sig vara effektivt för det lokaliseringspolitiska syftet. Vi finner det angeläget, att detta instrument kommer till användning även i vårt lands lokaliseringspolitik. Frågan om hur det lämpligast skall utformas för syftet bör skyndsamt utredas. Härvid bör såväl den av kommittén förordade initialavskrivningen som andra avdragsmöjligheter liksom möjligheten av viss annan skattelättnad för nystartade eller utvidgande företag prövas. I avvaktan på resultatet av denna utredning bör investeringsfonderna liksom hittills få användas i lokaliseringspolitiskt syfte.

Kommittén för näringslivets lokalisering underströk kraftigt den betydelse som en effektiv kommunalskatteutjämning måste anses ha som ett led i en aktiv lokaliseringspolitik. Detsamma har framhållits av ett flertal remissinstanser. I propositionen erinras endast om att skatteutjämningskommitténs förslag f. n. är under behandling. Nämnade förslag kan emellertid inte sägas motsvara de krav, som en aktiv lokaliseringspolitik ställer. Då frågan skall behandlas i annat sammanhang ställer vi här intet yrkande på denna punkt.

Särskilt stöd till serviceanordningar

Inom rena skogsbruks- och jordbruksområden torde i vissa fall en rimlig servicestandard för befolkningen inte kunna upprätthållas enbart på grundvalen av det egna näringslivet. Detta torde i viss utsträckning bli fallet även med den målsättning för lokaliseringspolitiken, som vi angivit.

Kommittén för näringslivets lokalisering förordade att serviceorter i sådana områden i Norrlands inland och nordvästra Svealand skulle få förhöjda statsbidrag för ändamålet. Departementschefen har framhållit nödvändigheten av att en rimlig samhällsservice upprätthålles med andra medel än lokaliseringspolitiska men f. ö. endast hänvisat till skatteutjämningskommitténs förslag.

Det är enligt vår mening nödvändigt att frågan om hur en tillfredsställande serviceutrustning i områden av nämnd typ skall kunna lösas snarast

närmare prövas. Det kan i vissa fall gälla områden utanför kommitténs förslag. En effektiv skatteutjämning är givetvis angelägen i sammanhanget. Men vidare bör man kunna tänka sig, att näringslivet i sådana serviceorter kan förstärkas genom särskilda lokaliseringpolitiska åtgärder. Hantverk och vissa småindustrier bör med fördel kunna lokaliseras till sådana orter. Detta syfte skulle exempelvis kunna främjas genom ett särskilt investeringsbidrag, som borde kunna uppgå till 50 % eller högre andel av byggnads- och anläggningskostnaden. Ifrågavarande spörsmål bör skyndsamt utredas.

Den lokaliseringpolitiska organisationen

Kommittén för näringslivets lokalisering underströk angelägenheten av en lokaliseringpolitisk samordning på departementsnivå. I propositionen föreslås inrättande av en lokaliseringsberedning inom inrikesdepartementet. I beredningen skall enligt departementschefen ingå representanter för berörda departement och myndigheter samt näringslivets organisationer.

Vi finner det riktigt att en lokaliseringsberedning inrättas i inrikesdepartementet. Men beredningens verksamhet och arbete bör inte hållas utanför det parlamentariska inflytandet. Vi föreslår därför dels att även representanter för de politiska partierna skall ingå i beredningen, dels att beredningens arbete skall redovisas för riksdagen.

Det centrala lokaliseringsorganet skall enligt propositionen vara arbetsmarknadsstyrelsen. Kommitténs för näringslivets lokalisering förslag om en särskild lokaliseringsdelegation inom arbetsmarknadsstyrelsen har inte upptagits av departementschefen. Vi finner utformningen i propositionen vara att föredraga. Då lokaliseringpolitiken och arbetsmarknadspolitiken skall vara jämställda verksamheter vid sidan av varandra, måste det anses lämpligast att båda på samma sätt handlägges av arbetsmarknadsstyrelsen in pleno.

Det regionala organet skall vara länsstyrelsen. Här fäster vi på grundvalen av vad vi tidigare anfört särskild vikt vid det planeringsråd, som skall knytas till länsstyrelsen. Enligt förslaget i propositionen skall tre ledamöter av planeringsrådet utses av Kungl. Maj:t och fyra ledamöter av landstinget. Landshövdingen förutsättes leda rådets överläggningar.

Såsom vi framhållit är det angeläget, att planeringsrådet blir ett uttryck för de meningar, som representeras av den kommunala och regionala representationen. Vi föreslår därför att samtliga sju ledamöter av planeringsrådet skall utses av landstinget.

Med stöd av vad ovan anförts får vi hemställa,

att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 185 måtte

I. godkänna vad i motionen har anförts som riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik och därvid uttala, att målsättningen skall vara att skapa och upprätthålla ett nät av livskraftiga tätorter över hela landet;

II. beträffande det statliga företagsstödet i lokaliseringspolitiskt syfte

a) medge att ifrågavarande stöd inriktas på de sysselsättningsvaga områdena i östra Götaland enligt samma grunder som skall gälla för norra stödområdet;

b) uttala

1) att samtliga kommunblockscentra och till karaktär och funktion motsvarande tätorter i de nämnda stödområdena bör kunna komma i fråga för det direkta företagsstödet,

2) att planeringsrådets vid länsstyrelsen bedömning av vilka orter eller områden som skall komma i fråga för det statliga företagsstödet bör tillmätas avgörande vikt;

c) anhålla hos Kungl. Maj:t om att förslag till företagsstöd för det första verksamhetsåret under femårsperioden måtte framläggas enligt följande:

1) investeringsbidrag till ett belopp av 100 milj. kr.,

2) låneanslag till ett belopp av 100 milj. kr.,

3) statliga kreditgarantier intill ett belopp av 50 milj. kr.;

III. medge att investeringsfonderna må användas i lokaliseringspolitiskt syfte tills vidare enligt nu gällande grunder;

IV. beträffande lokaliseringsorganisationen besluta,

1) att i lokaliseringsberedningen bör ingå representanter även för de politiska partierna samt att beredningens arbete bör redovisas för riksdagen,

2) att samtliga sju ledamöter av planeringsrådet vid länsstyrelsen bör utses av landstinget;

V. hos Kungl. Maj:t anhålla

1) om undersökning beträffande vilken typ av näringslivslokalisering som från såväl sociala som ekonomiska synpunkter kan bedömas vara den lämpligaste för vårt land;

2) om skyndsamt utredning av

a) frågan om den lämpligaste utformningen av ett skattepolitiskt lokaliseringsinstrument,

b) frågan om möjligheterna att skapa en tillfredsställande serviceutrustning i områden, som icke helt förmår bära en sådan på grundvalen av det egna näringslivet.

Stockholm den 24 november 1964

Gunnar Hedlund

Nils G. Hansson

Lars Eliasson

Sven Vigelsbo

Harald Larsson

Per Svensson